

Anmeldelser

Sten Ebbesen: Dansk middelalderfilosofi ca. 1170-1536 (Kbh. 2002). Sten Ebbesen og Carl Henrik Koch: Dansk filosofi i renæssancen 1537-1700 (Kbh. 2003). Carl Henrik Koch: Dansk oplysningsfilosofi 1700-1800 (Kbh. 2003). Carl Henrik Koch: Den danske idealisme 1800-1880 (Kbh. 2004). Carl Henrik Koch: Dansk filosofi i positivismens tidsalder 1880-1950 (Kbh. 2004).

Sten Ebbesens og Carl Henrik Kochs *Den Danske Filosofis Historie* (2002-2004) er med sine 5 bind, næsten 1900 tekstsider, et monumentalværk, som de allerfleste andre teoretiske videnskabsgrene i Danmark vil betragte med en blanding af beundring og misundelse. Og det er et pionerværk: Det er ikke et tilfælde, at et af de korteste afsnit i værket, kapitlet »Forskningshistorie – et kort rids«, på kun to sider udtømmende kan opregne og kort karakterisere de få ufuldstændige og kortfattede forgængere inden for genren. Værkets grundlag er de to forfatters dybtgående kendskab til og indlæsning i de danske fagfilosoffers produktion, deres omfattende viden om den europæiske filosofis historie og det – bortset fra litteraturen om Søren Kierkegaard – forholdsvis beskedne antal monografier, der i bog- eller artikelform foreligger om de enkelte danske fagfilosoffer.

Værket er banebrydende, men samtidig er det i det overordnede koncept uhyre nøgternt m.h.t. den – nu for første gang samlet beskrevne – danske filosofihistories betydning i den store fortælling om den europæiske eller globale videnskabs-historie. Det 800-årige forløb, som værket fortæller om, er historien om en kæde af danske videnskabsmænd, der – snart fodgængeragtigt, snart på meget begavet og selvstændig eller ustyrlig vis – har forholdt sig receptivt, reflekterende til de aktuelle strømninger i den europæiske filosofiske tænkning, men som typisk ikke selv har sat dagsordenen for teoretiske nybrud i filosofien, og hvis virke ikke har resulteret i tilblivelsen og vedligeholdelsen af skoler eller af en verdensførende, særlig dansk filosofisk tradition: »Kun i den forstand, at der findes danske, der har filosoferet, findes der en dansk filosofi,« skriver forfatterne ved værkets begyndelse, og små 2000 sider senere konkluderer C.H. Koch, at »styrken i dansk filosofi har været at formidle udenlandske strømninger og – i hvert fald i de sidste 300 år – ikklæde dem en dansk sprogdragt«. Den danske filosofis historie er dermed – som rigtig mange danske videnskabsgrenes endnu ubeskrevne historie – i det væsentlige en periferihistorie, hvis fremstilling fordrer en knivskarp balance mellem på den ene side udviklingen i de centre, der har bestemt de overordnede forløb, på den anden side udviklingen gennem 800 år i de lokale vilkår, der har bestemt, hvilke centre der blev toneangivende, og hvilke former receptionen antog.

Til første bind af Gyldendals Litteraturhistorie skrev Sten Ebbesen i 1984 to kortere kapitler om hhv. Anders Sunesen og Danske skolastikere i udlandet. Der fik for første gang en bredere kreds uden for det middelalderlatinske fagfilosofiske

miljø mulighed for at stifte bekendtskab med de slet ikke ubetydelige bidrag til middelalderens skolastiske filosofi, der i det 13., 14. og 15. århundrede var leveret af danske lærde: nogle af dem velkendte standspersoner fra danmarkshistorien som ærkebisperne Anders Sunesen (d. 1228) og Tue Nielsen (d. 1472) og Erik Menveds kansler Morten Mogensen (d. 1304), andre blotte navne, herunder den formentlig mest produktive og mest spændende, Boethius de Dacia, der sågar nåede at få enkelte af sine teser fordømt og forbudt af Paris' biskop i 1277 som vildledende for de ulærde og dermed skadelige for den kristne tro. I første bind af *Den Danske Filosofis Historie* har Sten Ebbesen over små 250 sider fået plads til at levere den store og dybtgående gennemgang af det store korpus af middelalderlatinske filosofiske tekster, som er forfattet af danske forfattere, i Danmark eller (mere typisk) ved et af de udenlandske lærdomscentre, og som siden 1946 har været genstand for en intensiv forsknings- og udgivelsesvirksomhed i tilknytning til Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (*Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi* 1955 ff.) og Københavns Universitet (Institut for Græsk og Latinsk Middelalderfilologi 1958 ff.).

For os i dag er det skolastiske lærdomsunivers, Sten Ebbesen præsenterer, sært og eksotisk: avanceret, både bred og dyb, indimellem fortænkt, tænkning over tilværelsens og erkendelsens grundproblemer, på grundlag af klassiske autoriteter, især Aristoteles, typisk præsenteret punktvis i en ret stram tekstform (*quaestio*), der afbilder universitetsstudiernes formaliserede, disputerende argumentatoriske dialog. En næsten uoverskuelig rigdom af enkeltemner, bag hvilke der hos den enkelte skribent *kan* ligge det overordnede konsistente syn på viden, videnskab og årsagssammenhæng, som udgør en sammenhængende filosofi. Anders Sunesens *Hexaemeron* fra begyndelsen af det 13. århundrede og biskop Gunnars (d. 1251) levnedbeskrivelse dokumenterer, at danske teologistuderende i Paris i slutningen af det 12. århundrede har været i berøring med dette univers. Og i slutningen af det 13. århundrede har altså en hel lille håndfuld af danskere været aktive medlemmer af det parisiske miljø: Boethius de Dacia, Martinus de Dacia, Johannes Dacus; til parisermiljøet hører også den magister Nicolaus Drukken de Dacia, der ved midten af det 14. århundrede optræder med et par logiske lærebøger i quæstionsform, medens den sidste af de filosofiske daciere, Tue Nielsen, den senere ærkebiskop (1443-1478) – i tråd med det uddannelsespolitiske orienteringsskift, fra Paris mod de tyske universiteter, der karakteriserer dansk senmiddelalder – blev uddannet, virkede som universitetslærer og skrev sine to metafysiske lærebøger ved universitetet i Erfurt.

At strukturere dette univers for en dansk læser med interesse for filosofi eller for dansk middelalder, men uden den store indsigt i, det store overblik over eller den store forhåndsforståelse for den samlede lærebygning, som de danske skolastiske filosoffer skrev i, er ikke nogen lille opgave. Sten Ebbesen har valgt en forholdsvis tekstnær tilgang, hvor de danske forfatters værker og teser analyseres og perspektiveres mod den filosofihistoriske kontekst, de hver for sig skriver sig ind i; det samlede filosofiske oeuvre, som de tre store daciere, Boethius, Martinus og Johannes, producerede mod slutningen af det 13. århundrede, præsenteres dog i en tematisk struktureret ramme, der giver læseren et lidt mere sammenhængende overblik over hovedlinjerne – og diversiteten – i den skolastiske erkendelsesteori, logik og metalogik, naturlære og metafysik og i den sammenhængende

tankebygning bag Boethius de Dacias quæstiones, end den rent tekstbaserede tilgang ville have givet. At fremstillingen fagligt set er i top, er naturligvis kun, hvad man ville vente af en forsker, der i næsten 40 år har været centralt placeret i udforskningen og udgivelsen af de danske middelalderfilosoffer. Derfor skal her i højere grad fremhæves den veloplagte og engagerede fremstillingsform og den pædagogisk vellykkede disposition: opbygningen i etaper af præcis den baggrundsviden, der skal til for at begribe analysen af de præsenterede værker. Der er på den anden side ingen grund til at foregive, at første bind af *Den Danske Filosofis Historie* er et letlæst værk: Det, som er kompliceret, forfalder Sten Ebbesen ikke til at forfladige, og det, som bare i den grad er bundet til en bestemt tid og et bestemt miljø, bliver ikke formidlet via letkøbte og anakronistiske paralleller, men ved en sober redegørelse for de forudsætninger, der skal til for at forstå det på tidens og miljøets egne præmisser.

Hvor bindet *Dansk middelalderfilosofi 1170-1536* med en vis – dog ikke eksplicit udtrykt – national stolthed kan gøre status over et forskningsarbejde, der over to generationer har dokumenteret, at danske lærde havde en ikke tidligere erkendt respektabel andel i højmiddelalderens europæiske filosofi, har arbejdet med *Dansk filosofi i renæssancen 1537-1700* været noget mindre taknemmeligt: Årstallene indrammer ikke nogen guldalder, snarere en filosofisk jernalder. Det har imidlertid ikke afholdt forfatterne af *Den Danske Filosofis Historie* fra at levere en helt igennem solid fremstilling, der i meget betydeligt omfang er baseret på egne kildestudier.

Sten Ebbesen har taget sig af fortsættelsen, på dansk grund, af den skolastiske, aristotelesbaserede filosofi, især logik og metafysik, som skole- og universitetsfag. De enkelte lærebøger og disputatser fra perioden, et ganske anseligt antal værker, gennemgås omhyggeligt og indplaceres præcist i forhold til hinanden og i forhold til det sæt af filosofiske lærebygninger, som efter reformationen udviklede sig – med Philip Melanchton, Petrus Ramus og den genopdagede Aristoteles som de store lærefædre – ved de nordeuropæiske universiteter. Det siger sig selv, at man ikke i disse elementære lærebøger, pligtarbejder og elevarbejder, som er blevet til inden for rammerne af en universitetskultur, der først og fremmest drejede sig om at oparbejde og vedligeholde en for stat og kirke hensigtsmæssig professionsidentitet, skal vente at finde de store filosofiske nybrud. Til gengæld er det i høj grad interessant at have en så nuanceret og kildetæt beskrivelse af det verdensbillede, de værdinormer, de tænke- og argumentationsmåder, som via den elementære filosofiske undervisning på universitetet og i et vist omfang latinsko-len blev indpræget de universitetsuddannede embedsmænd. Den danske sproghistorier aficionados noterer sig fremdragelsen af de første dansksprogede lærebøger, H.P. Resens autoritative skolebøger fra begyndelsen af det 17. århundrede og – mere interessant og sprogligt vellykket, men aldrig offentliggjort og derfor uden indflydelse – Mourits Kønings *Logica heller och Disputere-Konsten paa Dansche* (1666).

På et lidt højere niveau, men absolut ikke med en højere grad af selvstændighed i forhold til lærefaderen, bevæger sig de danske Melanchton-elever (Peder Palladius, Jens Sinning, Niels Hemmingsen), hvis introduktioner til Melanchtons tanker om filosofi C.H. Koch har behandlet. Mest interessant af disse er Niels

Hemmingsen, og især hans skrift om Naturretten (1562), som på visse punkter foregriber den i det 17. århundrede udviklede juridisk-filosofiske disciplin natur- og folkeretten – og i øvrigt også er et væsentligt dokument til forståelse og uddybelse af det samfundsbillede og menneskesyn, der kommer til udtryk i Hemmingsens dansksprogede ligprædikener.

Renæssancens naturfilosofi – i det 16. århundrede et kuriøst og broget klude-tæppe af klassiske, middelalderlige og eftermiddelalderlige, aristoteliske og nyaristoteliske, platoniske og nyplatoniske ideer og verdensbilleder, i det 17. århundrede, i takt med de naturvidenskabelige landvindinger, i stadig stigende grad præget af et mekanisk verdensbillede – og dens betydning for danske naturvidenskabsfolk, der interesserede sig for grundlaget for deres fagstudium (i det 16. århundrede Peder Sørensen, Tycho Brahe, Cort Aslaksen; i det 17. Ole Worm, Rasmus Bartholin, Caspar Bartholin d.y., Niels Stensen) har C.H. Koch også taget sig af. Fornemt og skarpt står her redegørelsen for Niels Stensens natursyn, i spændingsfeltet (som Niels Stensen selv ikke oplevede som modsætningsfyldt) mellem på den ene side traditionerne fra Galilei og Descartes, på den anden side en helt autoritetsbunden katolsk tro.

Den afgørende indflydelse i den danske oplysningstidsfilosofi, som beskrevet i C.H. Kochs bind om *Dansk oplysningsfilosofi 1700-1800*, var Halleprofessoren Christian Wolffs samlede filosofiske lærebogssystem, som det i 1725 forelå på tysk (i 8 bind), noget senere på latin (i 28 bind) og i talrige kompendier og bearbejdelser, herunder også, fra omkring 1740, danske oversættelser og bearbejdelser. Wolffs axiomatisk opbyggede system, som omfattede de grundlæggende filosofiske discipliner (logik, metafysik, morallære, politisk filosofi, fysik, teleologi og naturlære), forbandt på pædagogisk og konsekvent vis en traditionel aristotelisk filosofi med de grundlæggende principper, Gottfried Leibniz havde bragt ind i filosofien (modsigelsessætningen, den tilstrækkelige grunds princip, de uskelnelige størrelsers identitet), og Leibniz' lære om monaderne (de udelelige grundelementer, universet består af, og som uden at kunne kommunikere med hinanden eller påvirke hinanden fungerer efter en på forhånd koordineret plan, en præetableret harmoni), og var velegnet til at understøtte en rationel teologi, der med fornufts- og erfaringsgrunde ønskede at kunne bevise f.eks. Guds eksistens, Verdens skabelse af intet, sjælens udødelighed, Guds belønning eller straf af den enkelte efter døden, overensstemmelsen mellem fornuft og åbenbaring, planlægningen af Verden med henblik på menneskets bedste.

Wolffs system blev – kritisk eller ukritisk modtaget – bestemmende for hovedparten af den filosofiske tænkning i Danmark i sidste halvdel af det 18. århundrede. Mod århundredets slutning kom dog Immanuel Kant til at spille en betydelig rolle: energisk, men overordentlig loyalt og indsigtfuldt imødegået af den etablerede akademiske filosofi (repræsenteret ved f.eks. Børge Riisbrigh og Niels Treschow), modtaget med overgearet begejstring af f.eks. Jens Baggesen – hvis fagfilosofiske bestræbelser ikke just udgør den mest kendte del af digterens værk – og mere tempereret af de unge brødre Ørsted.

C.H. Koch har disponeret bindet således, at det – efter en kortere oversigt over små og store aktører i århundredets filosofi fokuseret især på wolffianismen og kantianismen som bestemmende strømninger – i den første halvdel fortæller den

(samlet set ikke særlig opløftende) historie om filosofien som skole- og universitetsfag, i den anden halvdel i form af en række forfatterportrætter fortæller om de – unægtelig mere farverige og mindre mainstream-prægede – personer, der uden at være forpligtet dertil på embeds vegne har bevæget sig ind på fagfilosofiens område: Ludvig Holbergs moralfilosofiske essays; Frederik Christian Eilschov, der inden sin død som kun 25-årig bl.a. nåede at få udgivet en *Fruentimmer-Philosophie* og at gøre sig tanker om dyrenes besiddelse af fornuft; godsejeren Tyge Rothe (hvis ungdomsskrift *Tanker om Kiærlighed til Fædernelandet*, som et kardinaldokument til dansk identitetshistorie, måske i dag står stærkere end hans senere, mere fagfilosofiske wolffianske produktion om historiefilosofi, filosofisk antropologi og naturfilosofi), Johannes Boye, Christian Hornemann, brushovedet Jens Baggesen – i hvis brede ambitionshorisont også indgik en forhåbning om at blive professor i filosofi ved Københavns Universitet – og de genialske unge brødre Anders Sandøe Ørsted og Hans Christian Ørsted.

Den periode, som i andre – især litteraturhistoriske og kunsthistoriske – sammenhænge kaldes for Guldalderen, har C.H. Koch behandlet i fjerde bind af *Den Danske Filosofis Historie: Den danske idealisme 1800-1880*. Også her ses periodens filosofiske udvikling i Danmark som en refleks af udviklingen i den europæiske filosofi: fra wolffianisme og kantianisme omkring år 1800 over en romantisk naturfilosofi og en hermed forbundet teisme, med den tyske filosof F.W.J. Schelling som den store – umiddelbare eller middelbare – inspirationskilde og Henrich Steffens som dens første, flamboyante fortaler i Norden, videre over en strømning, der forbandt G.W.F. Hegels filosofi med en traditionel kristendom (højrehegelianismen), frem mod en videnskabelig og positivistisk filosofi, der udvikledes i nær sammenhæng med fagvidenskabernes.

Fremstillingen er anlagt som en række portrætter af periodens filosofiske tænkere, kendte som ukendte: romantiske naturfilosoffer som Henrich Steffens, H.C. Ørsted, F.C. Sibbern, Ludvig Zeuthen; hegelianere eller Hegel-kritikere som J.L. Heiberg, Poul Martin Møller, H.L. Martensen, Søren Kierkegaard, Rasmus Nielsen, A.P. Adler, P.M. Stilling, Frederik Beck, Hans Brøchner. Egne kapitler får de – i biedermeiertidens provinsielle københavnske miljø – sensationelle filosofiske »fejder«: Howitz-fejden 1824-25 (om viljens frihed, og de dermed sammenhængende strafferetlige værdinormer), striden 1849-50 mellem H.L. Martensen og Rasmus Nielsen om teologiens videnskabelige karakter og den store strid om tro og viden 1865-1869, der med Rasmus Nielsen som skydeskive udløste en sand sværm af bøger, pjecer og indlæg i aviser og tidsskrifter. De afrundede enkeltportrætter af filosoffer er af vidt forskelligt omfang, hvad der dog ikke skal ses som udtryk for en værdiprioritering af filosofferne eller som udtryk for en snigende kanondannelse. Det er den tekstnære tilgang, der sigter imod på et ensartet niveau at analysere og perspektivere periodens danske filosofiske litteratur, der bestemmer kapitlernes omfang: Meget produktive filosoffer som F.C. Sibbern, der igennem sin 57-årige gerning som professor i filosofi (1813-1870) nåede at dække alle de filosofiske discipliner, Søren Kierkegaard og Rasmus Nielsen behandles over mere end et halvt hundrede sider hver, mindre produktive ånder, som f.eks. A.P. Adler (som C.H. Koch ellers har skrevet en hel doktordisputats om), må nøjes med nogle få sider. Gennemgangen af de filosofiske skrifter er

loyal over for den enkelte tekst, karakteristikkene kølige, neutrale og præcise, også når det drejer sig om f.eks. redegørelsen for de modstridende synspunkter i periodens filosofiske »fejder« eller om filosoffer, man kunne mistænke C.H. Koch for ikke at være den allerstørste beundring for.

»Hvert bind kan læses for sig« skriver forlaget i bagsideteksten til bindene om *Den Danske Filosofis Historie*. Bindet om *Dansk filosofi i idealismens tidsalder 1800-1880* er nok det bind i serien, der vil blive grebet mest begærligt af folk fra æstetiske og idehistoriske nabodiscipliner: Det filosofiske landskab, hvis professionelle forvaltning i Danmark C.H. Koch beskriver så udtømmende og præcist, er jo det samme, som med sine idealistiske visioner om den store sammenhæng inspirerede Guldalderens forfattere og kunstnere.

Det sidste bind i *Den Danske Filosofis Historie* er C.H. Kochs *Dansk filosofi i positivismens tidsalder 1880-1950*. Rygraden i dette bind er den fagprofessionelle universitetsfilosofi, som forvaltet på Københavns Universitet i denne periode af Harald Høffding, Kristian Kroman, Claudius Wilkens, Anton Thomsen, C.N. Starcke, Victor Kuhr, Frithiof Brandt og Jørgen Jørgensen, på Aarhus Universitet af Kort Kortsen og Svend Ranulf. Uden for fagfilosoffernes kreds står et par retslærde (Frederik Vinding Kruse og Alf Ross) og en naturvidenskabsmand (Niels Bohr), der forlængede deres faglighed ud i højt kvalificerede overvejelser over selve grundlaget for fagligheden, og nogle »frie filosoffer«, livsfilosoffer som Viggo Drewsen, Ludvig Feilberg, Severin Christensen og »videnskabelige« filosoffer som Herbert Iversen, Bent Schultzer og Knud Grue-Sørensen (hvoraf de to sidste opnåede universitetsansættelse efter 1950). Af hver af disse tegner C.H. Koch et portræt, efter samme principper og i samme format som i det foregående bind – og her gælder det, at ikke bare bindet, men også de enkelte portrætter kan, og måske bør, læses hver for sig: For mange af de afbildede filosofiske forskere gælder det, at de hver for sig besad en bred international orientering i et efterhånden manglede vestligt filosofisk univers, og at de derfor ikke kan skildres mod et nogenlunde ensartet og overskueligt baggrundstæppe, som det har været tilfældet i filosofihistoriens fire første bind.

Læseren af de fem bind i *Den Danske Filosofis Historie* får – uanset om han/hun læser dem hver for sig eller (hvad nok sjældnere vil ske) i sammenhæng – en ufattelig righoldig og udtømmende redegørelse for, hvad danske filosoffer gennem 800 år har skrevet, og hvad der, helt ned i detaljen, har været deres hjemlige og især udenlandske forudsætninger. Der er kastet meget nyt lys over de mange små og de ikke så mange store ånder blandt de danske fagfilosoffer, de filosofiske lærebygninger og diskussioner er præsenteret i en form, der på en gang er dækkende, præcis og neutral – og præget af den sproglige afslappethed (ikke at forveksle med slaphed), som kun den kan tillade sig, der helt suverænt behersker stoffet.

Den danske fagfilosofi har med *Den Danske Filosofis Historie* fået det solide grundlag for en faglig identitet. Og for folk fra nabodisciplinerne (herunder discipliner som retorik eller æstetik, der i tidens løb har udskilt sig fra den fagfilosofiske kanon), der er villige til at acceptere værkets konsekvent fagfilosofiske approach, er der utrolig meget at hente, uanset om det gælder samfundstænkning-

gen i Danmark, den danske litteraturs historie, den teoretiske sprogvidenskabs historie, den danske universitets- og uddannelseshistorie, æstetikens historie, retsvidenskabens historie, naturvidenskabernes historie eller – selvfølgelig – den gennem det allermeste af forløbet standende fundamentaldiskussion om forholdet mellem tro og viden, den som C.H. Koch med sporbar lettelse registrerer som ophørt omkring år 1870: »Den danske universitetsfilosofi havde hermed frigjort sig fra teologien«.

Thorkil Damsgaard Olsen

Marita Akhøj Nielsen: Anders Sørensen Vedels filologiske arbejder. Første bind: Analyser og Tolkninger. Andet bind: Tekstbilag, Litteraturlister, Register. UJDS, C.A. Reitzel, København 2004. 820 s., kr. 600.

Fortidens stemmer – i dag og i 1500-tallet¹

Filologi drejer sig om at give stemme til fortidens tekster på en måde så vi kan lytte til dem i dag. Jo mere fremmedartede teksterne er, i tid eller kultur, desto mere har vi behov for at forstærke signalet – med alle de midler filologien stiller til rådighed. Marita Akhøj Niensens disputats om Anders Sørensen Vedels filologiske arbejder giver anledning til at diskutere filologisk praksis i dobbelt forstand.

For det første kan vi se nærmere på hvordan Akhøj Nielsen har udgivet, kommenteret og fremstillet en dansk stemme fra slutningen af 1500-tallet, humanisten, prædikanten, oversætteren, visesamleren og historikeren Anders Sørensen Vedel, født lige efter reformationen (1542) og aktiv under Frederik II og i begyndelsen af Christian IV's regeringstid.

For det andet kan vi reflektere over Vedels egen aktivitet. Han anstrengte sig også i høj grad for at give fortiden stemme gennem sine udgivelser af latinske og danske tekster og sine studier i middelalderens sprog, kultur og historie. Akhøj Nielsen har forsynet os med et dybtborende og velskrevet studium af en hidtil næsten upåagtet side af Vedels efterladenskaber, nemlig de optegnelser han gjorde sig i forskellige notesbøger, først og fremmest i det arbejdshæfte som nu ligger i Det Kongelige Bibliotek (København) under signaturen Rostgaard 219, 4°. Her kan man roligt sige at Akhøj Nielsen har forstærket signalet fra fortiden, for Vedels små rodede kladdehæfter har nu afstedkommet et digert værk i to bind!

Forfatteren karakteriserer selv sit arbejde som »en faktoorienteret specialundersøgelse« (s. 37). Det lyder jo på den ene side betryggende, men på den anden side også som en besværgelse. Helt så let kan hun ikke slippe.

For ud over de optegnelser som hun på så forbilledlig vis har udgivet og stillet til rådighed for forskningen i andet bind, så har hun jo også beskrevet Vedels planer, tanker, projekter og fortolkninger i det store analytiske første bind, og det har hun selvfølgelig gjort i et moderne videnskabeligt sprog – i dette tilfælde i en bestemt sprogvidenskabelig terminologi. Jeg har en mistanke om at det vi skal for-

stå ved 'faktaorienteret' er valget af netop denne videnskabelige referenceramme frem for fx en kulturteoretisk eller en litteraturvidenskabelig.

I bind 2 kommer Vedels sprog og tanker frem i så vidt muligt uforvrænget form, og det er jo editionsfilologiens fornemste opgave at rense støjen som har ophobet sig, forstærke signalet så det let kan høres, og lægge det frem i et tids-svarende medium (i dette tilfælde i moderne typografi og sats). Men så gammel og fremmedartet musik spiller ikke uden en analytisk og parafraserende indledning og kommentar (bind 1). Opdelingen i tekststudgave på den ene side og indledning og kommentar på den anden side kan også udtrykkes på andre måder. Fx kan man sige at udgaven formidler fortidens skriftlige ytringer ved at lægge dem frem på deres egne præmisser og i deres eget sprog, og at kommentarer og fortolkninger omskriver og indoptager fortidens sprog i det til enhver tid gældende – også for at formidle det. Disse to filologiske genrer, eller medier om man vil, kunne også karakteriseres ved at den første (altså bind 2) udstiller fortidens diskurs mens den anden (bind 1) foranstalter en sammensmeltning af en gammel og en ny diskurs – for nu at bruge en talemåde som ikke anvendes af forfatteren.

Men hvad vi nu end kalder denne skala og dens poler med henholdsvis udstilling og indoptagelse af fortidige ytringer, så er den i hvert fald særligt interessant i denne sammenhæng, fordi det var en kerneproblemstilling for Anders Sørensen Vedel. Fortidens autoriteter og mestre skal komme til orde: Vi skal udgive og udstille deres sprog, men vi skal også bruge det som en del af vores eget. At tilegne sig fortidens autoritative udsagn, og det sprog de var fremsat i, var en helt central beskæftigelse for renæssancehumanisterne. Denne autoritetstro i sig selv lignede for så vidt den middelalderlige, blot var den kanoniske samling af autoriteter blevet revideret i 1400- og 1500-tallet med større fokus på særligt de romerske antikke forfattere. Denne sproglige og begrebsmæssige tilegnelsesproces – og her snakker vi først og fremmest om latin, jeg skal senere komme tilbage til forholdet mellem latin og folkesprog – denne proces er blevet analyseret af Ann Moss i to fremragende bøger: Senest, i 2003, i *Renaissance Truth and the Latin Language Turn* (som titlen angiver handler den mest om latin), og tidligere (1996) i *Printed Common-Place Books and the Structuring of Renaissance Thought* – og særligt den sidstnævnte kunne Akhøj Nielsen formentlig have haft glæde af. Disse »common-place books« (*loci communes*) kan på dansk vel bedst betegnes som citat- og fyndordssamlinger, en genre som Vedels sproglige optegnelser enten direkte indgår i eller i hvert fald skylder meget. Som udgangspunkt for hele problemstillingen citerer Moss den romerske filosof Senecas 84. brev til Lucilius; følgende passus om brug af tidligere autoriteter og sprog kan vi have i baghovedet når vi skal nærme os renæssancens, og dermed Vedels, arbejdsprocedurer i forhold til indoptagelsen af gammelt stof. Jeg citerer efter M.Cl. Gertz' oversættelse:

Læsning giver Aanden Næring og vederkvæger En, naar man er udmattet af sit Studiearbejde, uden at man dog derved helt lader Studiet ligge. Vi bør hverken blot skrive eller blot læse; den ene af disse Ting (– jeg mener Arbejdet med Pennen) vil gøre os mørke i Sindet og udtømme vore Kræfter, den anden vil slappe og opløse os; man skal vekselvis gaa til det ene og

til det andet og i passende Maal blande det ene med det andet, saaledes at Pennen sammenarbejder alt det, der er indsamlet ved Læsning, til en Enhed. Vi bør, som man siger, efterligne Bierne, som flyver hid og did og nipper af de Blomster, der egner sig til at frembringe Honning, og som dernæst ordner alt det, de har bragt Hjem med sig, og fordeler det omkring i Vokskagerne og, som vor Vergilius siger,

pakker den flydende Honning
tæt og udspænder Cellernes Rum med Nektar, den søde.

(...) Alt, hvad vi har samlet sammen fra vor forskelligartede Læsning, bør vi holde udsondret fra hinanden (– thi det bevares bedst naar det holdes udsondret –); og dernæst bør vi ved Anvendelse af vor Aandsbegavelses Omhu og Evne smelte hine fra forskellige Sider hentede Billinger sammen til en ensmagende Enhed, saaledes at, selv om det er klart nok, hvorfra det er taget, er det dog lige saa klart, at det er noget andet end det hvorfra det er taget. Ganske det samme som vi ser Naturen gøre i vort Legeme uden nogen Medvirkning fra vor Side (...), ganske det samme Arbejde maa vi yde med Hensyn til de Ting, ved hvilke vor Aand næres; vi maa ikke lade de Ting, vi har nydt, hvilke de saa end er, forblive uforandrede som de var, for at de ikke skal være fremmed, os uvedkommende Ejendom. Lad os koge dem sammen og fordøje dem; ellers vil de kun blive til Hukommelsesgods, ikke til Aandsejendom; lad os ærligt give dem vor Tilslutning og gøre dem til vore, saaledes at der af de mange Ting fremkommer en Enhed, ganske ligesom der fremkommer eet Tal af flere enkelte, naar en Sammenregning sammenfatter de mindre og indbyrdes afvigende Summer. Det vor Sjæl skal gøre er dette: alt det, hvorved den er bleven hjulpet, skal den skjule og blot fremvise selve det, som den har bragt ud af det. Selv om der hos dig [dvs. Lucilius] tydeligt viser sig Lighed med en eller anden Hjemmelsmand, hvis Væsen den Beundring, du nærer for ham, har slaaet dybere end almindeligt fast i dig, vil jeg have, at du skal ligne ham paa samme Maade som en Søn, ikke paa samme Maade som et Billede; et Billede er en død Ting.²

Selv om Vedel ikke nødvendigvis har haft netop dette citat som en del af sit åndelige møblement, så var det præcis en sådan dialog med og udnyttelse af gamle tekster som man dyrkede intenst i de humanistisk prægede skoler i 1500-tallet, i Nordeuropa ikke mindst efter reformatoren Melanchthons opskrifter. Erasmus af Rotterdam og de senere protestantiske humanister bruger flittigt Senecas metaforik fra dette brev.³ Udtryk og indhold, stil og tanke hørte uløseligt sammen, og begge dele skulle lånes fra de gamle, men det skulle også blive til en levende del af den lærdes egen stil. Det er også den vekselvirkning som Akhøj Nielsen, med andre ord, udpeger som formålet med Vedels notater og ordlister (s. 18): de skulle 1) dels være et hjælpemiddel til at forstå kilderne, 2) dels levere materiale til en sprogbeskrivelse, og endelig skulle de 3) bidrage til Vedels egen stil. Nr. 1 og nr. 3, tilegnelsen af teksterne og anvendelsen af dem i eget sprogbrug er netop de to dele af den lærde praksis som Seneca opfordrer Lucilius til at opnå den rette ba-

lance imellem. Punkt nr. 2, sprogbeskrivelsen, er i denne sammenhæng mere speciel – den skal jeg komme tilbage til nedenfor.

Men inden jeg rejser dels nogle mindre problemer og dels nogle mere generelle spørgsmål, vil jeg først gerne slå fast at Akhøj Nielsen har ydet et grundlæggende arbejde om Vedel og hans særlige interesse for nordisk sprog – humanistisk grundforskning af højeste karat. Det er præget af en kolossal heuristisk grundighed og et sikkert jugement, og der er ingen tvivl om at det vil være meget slidstærkt og kunne fungere som referencepunkt både for Vedel-studier og for bredere litteratur- og sproghistoriske undersøgelser i meget lang tid. Forfatteren skriver selv undskyldende i forordet at denne slags studier kræver en flerfaglighed som ingen i dag er i besiddelse af, men man kan indvende at det er vanskeligt at se hvorfra man ellers skulle kunne hente palæografisk træning på højeste niveau, almene litteratur- og sprogkundskaber inden for hebraisk, græsk, latin, norrønt, runologi, samt specialistens kyndighed i dansk leksikografi, sproghistorie og ældre dansk litteratur – end netop fra Akhøj Nielsen.

Afhandlingen præsenterer som sagt nyt materiale i form af forskellige excerpter, læsefrugter, ordlister og diverse udkast som Vedel har samlet i Rostgaard-håndskriftet, og – i mindre grad – i andre håndskrifter. En del af disse notater har for så vidt været kendt og også sporadisk udnyttet. Men her har vi en undersøgelse som har været helt ude i krogen af materialet, som med stor palæografisk kyndighed har tydet og tolket notitserne, og som derved bidrager med væsentligt nyt om Vedels studier, interesser og arbejdsmetode.

Før forfatteren kaster sig over selve håndskrifterne leverer hun dog først en meget grundig gennemgang af eksisterende Vedel-forskning. Dette indledende kapitel er en højst pålidelig guide gennem Vedels forfatterskab og udforskningen af det. Ikke alene tjener den godt som indledning, men den forbereder også væsentlige momenter i forfatterens undersøgelse når hun senere skal etablere sammenhængen mellem notaterne og Vedels sproglige og lærdomsmæssige horisont som det kommer til udtryk i de trykte – og til dels utrykte – værker. Det er betryggende for fremtidig forskning at den bedste kender af Vedels hånd og arbejdsmetode her har leveret en velafbalanceret, omend ofte summarisk, oversigt over et forfatterskab som i sin mangfoldighed og sin overlevering er lidt af et bibliografisk mareridt. Hvis Vedel er kendt uden for specialisters kredse, er det nok først og fremmest pga. Hundredvisebogen fra 1591 og evt. Saxo-oversættelsen fra 1575. Men omkring disse hovedværker lejrer der sig en mængde prædikener, udgaver af middelalderlige tekster, oversættelser, historiske afhandlinger m.m. Selv om det ikke har været forfatterens ambition at skrive en ny intellektuel biografi, så har vi i hvert fald her en velordnet og opdateret guide til et ellers vanskeligt tilgængeligt forfatterskab.

Undertiden kan der være lidt skoleridspræg over Akhøj Niensens referater af tidligere forskere – nogle gange bliver det bare til at den og den også har behandlet det og det værk af Vedel. Store og små behandlinger glider noget i et, man savner nogle markeringer af hvad der er godt og vigtigt og hvad der giver væsentlige bidrag til et nyt helhedsbillede. Mit indtryk skyldes vel først og fremmest at der ikke er nogen konfrontation med tidligere forskeres helhedsvurderinger i værkets konklusion (s. 575-582). Jeg formoder at forfatteren er af den opfattelse at hun har taget højde for vurderingerne for så vidt de angår det materia-

le hun selv undersøger, men er det ikke lidt for beskedent, når vi immervæk her har den første substansielle bog om Vedel siden Wegeners grundlæggende biografi fra 1851?

Hoveddelen af afhandlingen består af analyserne af Vedels ordlister, hvor Akhøj Nielsen udfolder sine sproghistoriske, bibliografiske og lærdomshistoriske talenter. Vi får indblik i Vedels sprogstudier, i hans store interesse for etymologier, hans samling af danske idiomer, hans studier i runer m.m.

Tilslidst giver hun så en grundig gennemgang af Vedels sprogligt-litterære gennemslagskraft hos udvalgte danske forfattere frem til Grundtvig – som i det store hele viser sig at være ret beskeden.

Udgangspunktet for hele undersøgelsen er en sproghistorisk-leksikografisk interesse for det ordstof som Vedels notater indeholder. Det tilkommer ikke mig at beskrive hendes resultater på det område, men jeg vil gerne fremholde det der fra et mere lærdomshistorisk ståsted forekommer mig at være nogle væsentlige resultater af arbejdet.

Som nævnt er det et grundforskningsresultat i sig selv – på baggrund af vanskelige optegnelser – at have ydet en fundamental kortlægning af Vedels sproginteresser og relateret dem til hans øvrige værker. Som en sidegevinst har hun også indplaceret aktiviteter i Vedels karriere bedre – fx ligger ordlisterne før Saxo-oversættelsen, og afhandlingen om ordet (og fænomenet) »jul« arbejdede Vedel åbenbart på efter afskedigelsen som historiograf i 1595.

Dernæst har forfatteren, på grundlag af sit indgående kendskab til Vedels værker og arbejdsmetode udvidet, præciseret og bestyrket opfattelser af hvilke samtidige udenlandske værker der spillede en stor rolle for Vedel. Der kan være grund til at nævne særligt fire forfattere.

Den ene er den bayerske historiker fra begyndelsen af 1500-tallet, Johannes Turmair, oftest kaldet Johannes Aventinus. Hans arbejde er på mange måder en pendant til det som Vedel drømte om at præstere, men Aventinus var ikke blot en dygtig historiker, han var også frygtelig effektiv. Mellem 1519 og 1521 skrev han det bindstærke *Annales ducum Boariae* som bringer den bayerske historie frem til 1460. Senere udgav han en mere populær tysk version af værket.⁴ Aventinus havde været elev af den tyske humanistiske pionér Conrad Celtis, og hans humanistiske skrivemåde sikrede ham stor udbredelse i 1500-tallet som en historiografisk pioner. Hertil berørte han jo grundlæggende spørgsmål om germanernes forhold til romerne som var højst relevante for Vedel.

Den anden er wienerhumanisten, sprogforskeren, etno- og geografen Wolfgang Lazius, som arbejdede i tæt forbindelse med det habsburgske kejserhus. Hans storværk om folkeslag, sprog og folkevandringer, *De gentium aliquot migrationibus* etc. udkom i Basel i 1557 og prægede den antikvariske forskning i folkevandringstiden stærkt, ikke bare på Vedels tid men også i de følgende århundreder. Akhøj Nielsen påviser i mindre grad direkte citater fra eller henvisninger til Lazius, men på overbevisende måde en fælles begrebslig og metodisk referenceramme.

Den tredje er grundlæggeren af den skotske humanistiske historieskrivning,

Hector Boethius, som udgav sit stærkt patriotiske værk, *Scotorum Historia* i 1526 (Paris). Og den fjerde er den endnu mere chauvinistiske nederlænder, Johannes Goropius Becanus, hvis værk *Origines Antwerpianæ* var ganske nyt på markedet da Vedel blev optaget af historiske studier. Det udkom nemlig i Antwerpen i 1569 og skabte en vis bestyrtelse i den lærde verden fordi Becanus hævdede at menneskenes ursprog ikke var hebraisk, men derimod flamsk – hvorfra alle andre sprog havde udviklet sig. Som Akhøj Nielsen rigtigt skriver (s. 130, n.1) blev denne chauvinistiske sport først rigtigt dyrket i det 17. århundrede (svenskeren Rudbeck er vel det bedst kendte eksempel i Norden). Becanus var tidligt ude, og hans ide blev naturligt nok ikke annammet af Vedel, men de etymologiske overvejelser som fylder en del i *Origines Antwerpianæ* blev taget seriøst, også af Vedel.

I den videre udforskning af Vedels historieskrivning behøver man nu ikke at famle sig frem i usikkerhed om hvorvidt Vedel bare havde disse værker stående på hylden. Nu véd vi at de var flittige gæster på Vedels arbejdsbord.

En række andre historiske og antikvariske værker fra 1500-tallet inddrages også i undersøgelsen, bl.a. på grundlag af Vedels efterladte bogliste, Promus condus. Nærliggende er herunder Konrad Gessners lille, men indflydelsesrige oversigt over alverdens sprog, med titlen *Mithridates. De differentiis linguarum* (Zürich 1555) – efter den antikke fyrste fra Lilleasien, Mithridates, som var legendarisk berømt for sine enorme sprogkundskaber.

Samme type lærdomshistoriske resultater har Akhøj Nielsen nået med sin påvisning af hvilke norrøne tekster Vedel havde kendskab til. Jeg skal ikke komme nærmere ind på det, men en central del af afhandlingen er netop udredningen af Vedels ordliste over »det gotiske sprog« – som han kaldte det, det vil i det store hele sige norrønt. I modsætning til hvad man tidligere formodede, véd vi nu at Vedel faktisk tog hul på studiet af norrønt – selv om han nok ikke drev det så vidt – og at han primært brugte det norske kongesagahåndskrift fra omkring 1300, kaldet *Eirspenill*, og supplerede med bl.a. Matthias Størssøns fordanskede kompendium af *Heimskringla*.

Fremstillingen er igennem hele værket meget klar, veldokumenteret og overbevisende, og i et lærdomshistorisk perspektiv har nærværende læser kun opdaget et par gange hvor forfatteren ser ud til at have haft et lille uheld.

På s. 242 citeres der fra Vedels afhandling om at skrive Danmarkshistorie (*Commentarius de scribenda historia danica*): »Extat (...) historia omnium Ducum nostratum, qui Orcades, iam Scotiæ Regi parentes, possederunt ab annis ferme quadringentis vsque ad sæculum pene nostrum«, hvilket oversættes til: »der findes en historisk skildring af alle jarlerne af vort folk, som besad Orkneyøerne, der nu er underlagt Skotlands konge, fra for omkring fire hundrede år siden næsten til vort århundrede«. Akhøj Nielsen formoder at der her må være tale om et senere værk, en mulig latinsk fortsættelse af Orkneyøernes saga (fra omkring 1200). Vedel synes unægteligt at udtrykke sig lidt forblømt her – og måske var han ikke så godt inde i Orkneyøernes historie at man skal give sig til at få hans udsagn til at passe. Men der er næppe grund til at gisne om andre værker end netop sagaen; for Vedel taler, lidt uklart ganske vist, både om alle »vores«

jarler, og om Orkneyøerne som i ca. 400 år, indtil for nylig (1468), lød under norsk(-dansk) overhøjhed, men nu tilhører den skotske krone. 'Vores jarler' sigter formentlig til jarlerne af norsk oprindelse indtil det 13. årh., idet de senmiddelalderlige jarler var af skotsk oprindelse (men altså under norsk(-dansk) overhøjhed). Akhøj Nielsen er bestemt undskyldt for at koble det historiske værk med hele firehundredårsperioden ud fra denne passage, men tvivlen om referencen til sagaen forsvinder når man læser videre i Commentarius: »Opus, ni fallor, utile et necessarium, in quo vertendo minime insumeretur frustra oleum et opera«, dvs. et værk som det kan betale sig at ofre en oversættelse på. Der må jo være tale om et værk på norrønt – det kan ikke være latin som der ikke var behov for at oversætte fra.

På s. 435 beskrives den ordliste som Vedel gav overskriften Barbarolexicon. Akhøj Nielsen karakteriserer den som »en leksikografisk behandling af ikke-klassisk latin« og siger videre at man må forvente en koncentration om germanske låneord i middelalderlatin. Men ser man nærmere på listen (udgivet i bind 2, s. 654-658) er der ikke nogen tydelig overvægt af ord med germansk oprindelse. Er der ikke bare tale om at Vedel gerne vil forstå sine middelalderlige latinske tekster som indimellem indeholdt mærkelige ord, enten fordi de beskrev særlige middelalderlige forhold eller fordi de var gået af brug i løbet af den humanistiske reform af latinen? Sådanne ordlister findes i flere samtidige udgaver af middelalderlige krøniker, som forfatteren også selv nævner på s. 451-452 (Reineccius, Aventinus, Krantz), og man kunne hertil lægge fx Georgius Colvenerius udgave af den frankiske middelalderkrønike af Flodoard (Douai 1617), som indeholder en ordliste med titlen *Vocum obscurarum aut barbararum explicatio ordine alphabetico* ('en alfabetisk ordnet forklaring af vanskelige eller barbariske ord'). Er der med andre ord ikke tale om den første og tredje hovedfunktion af listen, altså forståelse af de middelalderlige tekster og evt. arsenal til at levere de rette ord til Vedels egen Danmarkshistorie – for så vidt den skulle være på latin? Det må betegnes som lidt af en tilslignelse at hævde at Barbarolexicon primært skulle tjene til funktion nr. 2, sprogbeskrivelsen.

Der er to overordnede lærdomshistoriske emner hvor jeg særlig synes Akhøj Niensens forskning inviterer til refleksioner over fordele og ulemper ved hendes perspektivering: Det ene er forholdet mellem latin og folkesprog i Vedels produktion, det andet er spørgsmålet om hvordan vi bedst beskriver Vedels projekt i dag.

På s. 195 kommenteres sprogblandingen i ordforklaringerne til den norrøne ordliste (eller gotisk, i Vedels sprogbrug) – oftest forklares de på latin, men også i mange tilfælde på dansk; Vedels trykte latinske værker forklares så med ønske om markering i international sammenhæng, mens de dansksprogede skulle give ham en rolle i det hjemlige. På samme måde hævdes det på s. 369 at den latinske afhandling Om navnet Danmark skulle »nå sit internationale publikum«. Det er indlysende at latinske værker kunne læses af hvem som helst i det lærde Europa og de danske kun af skandinaver. Men det betyder jo ikke at der ikke har været et stort sammenfald mellem det intenderede publikum og det faktiske – og faktum

er at Vedel ikke når ud over Danmark-Norge og evt. Sverige og Nordtyskland med sine trykte værker. For ham må det primære publikum for alle værkerne have været det danske. Latinens monumentalitet havde i høj grad en funktion i det hjemlige miljø. Og man kan vel næppe forklare Vedels omfattende brug af latinske oversættelser i ordlisterne med andet end at det var et nærliggende arbejdsprog for ham, et sprog som ofte gav det helt rette ord uden videre anstrengelser.

Den latinske sammenhæng er også relevant på et overordnet plan for Vedels samlede bestræbelser – i ordlisterne såvel som i hans øvrige litterære og lærde praksis. På s. 151 skriver Akhøj Nielsen om nogle notater hvor Vedel lægger vægt på at man skal blande maksimer og leveregler ind i den historiske beretning. Hun kommenterer: »Heraf fremgår, hvilken vigtig kompositorisk rolle Vedel tillægger ordsprog og lignende udtryk for livsvisdom: Danmarkshistorien skulle virkelig være gennemsyret af moral«.

Det er utvivlsomt en rigtig tolkning, og siger jo en del om notaternes formål. Men der er et kulturelt aspekt her, tror jeg, som er videre end bare at mønstre et godt dansk sprog for mest effektivt at slå den patriotiske, regeringstro og protestantiske moral fast. I den humanistiske skole Vedel og hans lige var oplært i, var det en fast procedure at eleverne skulle lave sig deres egne organiserede notesbøger til læsefrugter og citatsamlinger – taget fra den bibelske og eksegetiske litteratur, men i høj grad også fra de romerske hedenske klassikere. Som Ann Moss så glimrende beskriver løber fortidens umådelige visdom og dens rette formulering sammen til et reservoir for opbyggelsen af den humanistiske sprogbrug og indsigt som den lærde skulle videreformidle, med sine personlige variationer over de evige temaer og formuleringer. Alt dette foregik på latin og var integreret i udviklingen af evnen til at komponere selvstændigt på latin.

Dette kæmpemæssige reservoir af gamle kloge meninger, kristne og hedenske, ofte udtrykt med sproglig fuldkommenhed, havde ikke nogen oplagt pendant i den folkesproglige skriftkultur (vi skal her huske på at både den ældre og den yngre Edda først blev kendt i lærde kredse efter Vedels død). Men Vedel var overbevist om at der faktisk var en skat, den skulle blot fremdrages, bogføres og kanoniseres. Viseudgivelsen er vel det mest oplagte udtryk for ideen, men hans oversættelser af antikke visdomsord i *Septem Sapientes* fra 1572, udgivelsen af den danske middelalderdigter Michaels værk om menneskelivet fra 1571, oversættelsen af Saxo fra 1575 m.m. – er alt dette ikke et udtryk for den samme ide som vi finder i ordlisternes interesse for norrønt, nemlig at der skulle etableres et korpus af gammel dansk eller nordisk visdom der kunne trækkes frem og gives stemme i dag? Altså ikke bare at dagens moral skulle udtrykkes adækvat i et gammelt fyndigt sprog, men at den lokale fortids ophobede moralske visdom, hedensk og katolsk, også havde noget at sige Vedels protestantiske samtid? Med andre ord: Er Vedels interesse for gammelt sprog ikke også en interesse for gammelt indhold – alt sammen inspireret af det latinsk-humanistiske udgangspunkt hvor denne kobling var meget stærk?

Dette fører os videre til det andet punkt. Akhøj Niensens sproghistoriske og leksikografiske referenceramme giver på den ene side en præcis og effektiv indgang til beskrivelse af Vedels optegnelser, men på den anden side går der måske også noget tabt. De moderne sprogvidenskabelige begreber indebærer nemlig en tendens til at gøre Vedel mere moderne end han var. Vi kan begynde med at over-

veje afhandlingens titel: Vedels filologiske arbejder. Kendte Vedel ordet »filologi«? Det gjorde han nok, men det var ikke noget centralt begreb. I 1532 udgav Guillaume Budé en bog med titlen *De philologia* – men hermed mentes groft sagt humanistiske studier. Som fagbeskrivelse og som videnskabeligt paradigme dukker »filologi« først rigtigt op i slutningen af det 18. og i løbet af det 19. århundrede. Man kunne jo også hævde at langt størstedelen af Vedels arbejder er filologiske – herunder udgaverne af Adam af Bremen, Michaels Vita hominis og alle oversættelserne og redaktionen af viserne.

Et andet vigtigt begreb for Akhøj Nielsen er »sprogbeskrivelse« (s. 118-124 & passim) som er den anden ud af de tre funktioner Vedels notater skulle udfylde (se ovf.). I konklusionen s. 576 hedder det: »I Vedels planer for Danmarkshistorien indtager sprogbeskrivelsen en sikker plads i forhistorien«. Men det er måske på sin plads at understrege at Vedel ikke egentlig bruger ordet »sprogbeskrivelse« og derfor at spørge: I hvilken forstand havde Vedel tænkt sig en regulær »sprogbeskrivelse«? Sandsynligvis tænkte han kun på etymologier for den indledende landsbeskrivelse (chorografien) og en indplacering af sproget i forhold til andre beslægtede sprog – for at kunne sige noget sikkert om folkevandringer, kronologi osv. Det er da en nærliggende tolkning af bemærkningerne om sproget i afhandlingen om at skrive Danmarkshistorie. På s. 118-119 citerer forfatteren den danske version af afhandlingen som nævner sprogforandringen: »huorlunde den [tungemaal] er forandret«; i den latinske pointeres det lidt stærkere: »et huius immutatione acris instituator inquisitio« ('der bør iværksættes en dybtborende undersøgelse af dets forandring'). Akhøj Nielsen forleder os til at tro at Vedel havde ambitioner om en hel grammatik over dansk inde i Danmarkshistorien (hvis Vedel og hans samtidige ville tale om sprogbeskrivelse, ville de sige »grammatica«) – men det er der næppe belæg for.

Ligeledes hævdes det på s. 479, hvor listen over egennavne behandles, at notaterne har en »rent sprogvidenskabelig orientering« fordi de drejer sig om samtidig navneskik, ikke historisk. Men er det ikke også at modernisere Vedel vel meget – som om det stod klart for ham hvad »sprogtilstand« er, og som om han lige så instinktivt som vi kategoriserede tilgangen til sproget i to afdelinger: diakron og synkron? Mente han ikke snarere, i tråd med dengang almindelige etymologiske opfattelser, at nutidig sprogbrug mere eller mindre skjult altid bærer på erkendelser om fortidens realiteter?

Det fører os videre til etymologierne som spiller en afgørende rolle for Vedel og hans samtid. I dag er etymologi en velafgrænset del af sprogbeskrivelsen som man kan vælge at tage med eller ej. Ganske vist havde allerede Aristoteles slået fast at forbindelsen mellem tegn og det betegnede i princippet var arbitrært, og ganske vist tog den senmiddelalderlige universitetsprogfilosofi også udgangspunkt heri, alligevel er hele den førmoderne lærdom præget af en søgen efter oprindelig mening hvor det tages for givet at der er en sammenhæng mellem ting, begreber, steder, folk osv. på den ene side og deres navne på den anden. Denne opfattelse har et religiøst aspekt som det vil føre for vidt at forsøge at udrede her, men kort kan man sige at naturen og verden er Guds bog og at der ikke er skrevet noget tilfældigt i den. Med en berømt bogtitel kan vi sige at den skabte verden (inklusive sprogene) er en enhed og at de holdes sammen i »a great chain of being«. Sprogenes mangfoldighed er her et indlysende problem, men alligevel ikke

så påtrængende i den lærde diskurs som man skulle tro, fordi man i Europa opererede med tre privilegerede eller hellige sprog (hebraisk, græsk og latin), og fordi man relaterede alle andre sprog til netop disse tre. Autoritative udsagn på et af de tre hellige sprog kunne man ikke tage let på, og når de antikke geografer havde omtalt en ø højt mod nord som Thule, så måtte de have ment noget klogt med det, selv om vi her i det 16. århundrede måske ikke kan åbne for den indsigt. Men mening var der, og derfor måtte man også tage stilling til hvad relationen var mellem de gotere senantikke tekster omtaler og det nuværende Götaland, Gotland osv.

Akhøj Nielsens analyse af etymologierne og den måde de blev forklaret i Vedels samtid, er som alt andet i afhandlingen klar og velskrevet, men man kan måske hævde at etymologiernes alvor bliver lidt underspillet – igen med en modernisering af Vedels sprogvidenskab som udtalt konsekvens. På s. 328 læser vi om Vedels »glæde over etymologiske fund« og på s. 329 om hans samtids forfattere der fik »lejlighed til at brillere med skarpsindige etymologier«. Det lyder som om det var op til smag og behag og til de enkelte forskeres sportsånd at indlade sig på spøgen. Men man kunne ikke bare lade sagen ligge hvis etymologien var usikker – som i dag.

Set i et større perspektiv synes jeg at det er en svaghed ved afhandlingen at Vedel i den grad gøres til en pionér for et moderne fag. Dette medfører efter min mening bl.a. en overfokusering på det forfatteren kalder sprogbeskrivelsen og dens plads i Danmarkshistorien. Det er bestemt ikke en svaghed som rokker ved de mange resultater, men den sprogvidenskabelige – eller filologiske ville Akhøj Nielsen nok sige – tilnærmelse har som sagt den effekt at en evt. begrebshistorisk analyse af hvad Vedel mente han foretog sig, af og til falder i den blinde vinkel.

Vedel er ofte udråbt til at være en af den danske historieforskningens fædre, rigtignok mere for sine visioner og sin materialesamling end for egentlig historiekritik. Man kan også gøre ham til en foregangsmand for den danske middelalderlatinske filologi med hans indgående beskæftigelse med Saxo, Adam af Bremen og andre centrale tekster, og med Akhøj Nielsens præsentation af hans Barbarolexikon – den første middelalderlatinske ordliste i Danmark – bestyrkes dette billede. Og nu står vi altså med Vedel som en slags grundlægger af den nordiske filologi i Danmark – man mere end aner forfatterens beundring for en forgænger i feltet som har været i krig med ordbogsmateriale på samme måde som hun selv. Det er helt legitimt at se Vedel som et tidligt punkt i en faglig akkumulationsproces, hvad enten man nu er optaget af historie, middelalderlatin eller nordisk, for han er unægteligt en af de første som var seriøst beskæftiget med en del af det tekstlige materiale som stadig er centralt for disse discipliner. Men hvis man koncentrerer sig om denne bagkloge og faghistoriske synsvinkel, er der en stor fare for at modernisere ham, for så taler vi rask væk om filologi, kilder, tekstkritik, sprogbeskrivelse osv. – begreber der er ladet med hele videnskaber som ikke eksisterede på Vedels tid. Herved glider en historisk forståelse af helheden i Vedels bestræbelser, ideologi og tekstlige praksis ganske langt i baggrunden, og man kommer uvægerligt til at understrege kvantitative forskelle mellem ham og os, i stedet for kvalitative.

Der er ikke nogen enkel opskrift på hvilken balance man skal efterstræbe mellem at lade de gamle komme til orde med deres egen begrebsverden og at kon-

tekstualisere dem i en moderne videnskabelig diskurs for at gøre dem tilgængelige. Men jeg synes nok at Akhøj Nielsen indimellem næsten lægger Vedel vores egen terminologi i munden, når hun fx siger på s. 394: »Det er et gennemgående træk i Vedels lister med emner for beskrivelsen af det danske sprog, at i hvert fald fraseologien skal behandles«. Det er fristende at spørge om ikke det er lidt flot at lade afhandlingen fremstå som en »faktaorienteret specialundersøgelse« frem for som en bestemt måde at kontekstualisere Vedels arbejde, en måde som både indebærer fordele og medfører omkostninger.

For at runde af vil jeg gerne give ordet til en af Vedels samtidige som netop kredser om hvordan man skal lade de gamle tage ordet i sine egne tekster. På sin vis er der tale om en variant af den store håndbogslitteratur som Ann Moss har analyseret, nemlig citatsamlinger ordnet efter tematiske overskrifter – på en måde den berømteste »common-place« bog. Montaigne siger i sit essay »Om bøger«, her i Else Henneberg Pedersens oversættelse (II.10, s. 83):

Man skal i det jeg låner lægge mærke til om jeg har forstået at vælge noget som fremhæver mit emne. For jeg lader andre sige hvad jeg ikke selv kan sige lige så godt, snart fordi det kniber med udtryksmidlerne, snart fordi det kniber med opfattelseevnen. Jeg tæller ikke mine lån, jeg vejer dem. Og hvis jeg ville have haft at de skulle glimre ved deres antal, ville jeg have læst dobbelt så mange på. De stammer alle, eller så godt som alle, fra navne der er så gamle og berømte at jeg synes de selv giver sig tydeligt nok til kende uden mig. I forbindelse med de argumenter og ideer som jeg omplanter til min jord og blander sammen med mine egne, har jeg af og til helt bevidst undladt at anføre forfatteren, for at holde igen på de letkøbte og forhastede domme der rask væk bliver fældet over skrifter af enhver art, især nyere skrifter, af nulevende forfattere og på folkesprog, hvilket tillader alle og enhver at tale med om dem, hvilket atter opfattes som et bevis på at også indholdet og tankegangen er plat og folkeligt. Jeg vil have at de skal give Plutarch en næsestyver på min næse, og brænde sig ved at fornærme Seneca i min person. Jeg må skjule min svaghed bag disse store autoriteter. Jeg ville ønske at der var nogen der kunne plukke fjerene af mig, jeg mener selvfølgelig på grundlag af en klar dømmekraft og udelukkende ud fra den forskel der er i ordenes kraft og skønhed. For jeg, som jo takket være min elendige hukommelse kommer til kort hver eneste gang jeg vil prøve at skille dem ud fra hinanden på grundlag af min viden om hvor de stammer fra, er godt klar over – når jeg vurderer mine evners rækkevidde – at min jordbund absolut ikke kan frembringe visse alt for flotte blomster som jeg finder sået der, og at alle mine frugter af egen avl aldrig vil kunne hamle op med dem.⁵

Montaigne driver selvfølgelig lidt gæk med os her, men spørgen er alvorlig nok. På Vedels tid var god litteratur på den ene eller anden måde bygget op som citatmosaikker, en vekselvirkning mellem direkte at citere gamle autoriteter og at indarbejde deres sprog, oversat eller ej, i sit eget. Vedels humanisme var speciel fordi han primært interesserede sig for at etablere en dansk jordbund for den litterære citatindsamling. Denne vurdering af Vedel som folkesproglig humanist har

Akhøj Nielsen yderligere bestyrket og uddybet på fornem vis. Man kan kun komplimentere hende med et fremragende arbejde, hvor hun både har været en flittig bi, holdt det indsamlede afsondret og ladet Vedel komme til orde på en ny måde (bind 2), og hvor hun har indoptaget og sammensmeltet elementer fra Vedels ideer, tekstpraksis og sprogstof i sin egen videnskabelige undersøgelse og formidling. Eftersom man kan spore en vis positiv faghistorisk identifikation mellem Akhøj Nielsen og hendes studieobjekt, er det vel passende at sige med Seneca at hun i bind 2 ligner Vedel som et billede, og i bind 1 som en datter.

Noter

1. Denne omtale er en redigeret version af min opposition ved disputatshandlingen 19. november 2004.
2. Seneca, *Ad Lucilium epistulae morales* 84.1-8; oversat s. 3-5 i *Seneca's Breve og andre Skrifter til Lucilius. Skildringer fra den romerske Kejsertid, En Oldtidsfilosofs Tanker om Verden og Menneskelivet*, i Oversættelse ved M.Cl. Gertz; II. Del: 84.-124. *Brev til Lucilius. Om Forsynet. Granskninger over Naturen*, København 1927.
3. Moss 1996, s. 11-13 & 105.
4. Først udgivet Ingolstadt 1554, på tysk Frankfurt 1566; samlet moderne udgave af originalteksten ved Sigmund Riezler, München 1882-1884. Jf. Eduard Fueter, *Geschichte der neueren Historiographie*, München 1911, s. 194-197.
5. Michel de Montaigne, *Essais*, II.10; oversat s. 83 i Michel de Montaigne, *Essays*, Anden bog, på dansk ved E.H. Pedersen, København 1992.

Lars Boje Mortensen

Michael Chesnutt (udg.): The medieval Danish liturgy of St Knud Lavard. København 2003, 168 s. (s. 3-159 reprint fra Britta Olrik Frederiksen (udg.): Opuscula XI (Bibliotheca Arnamagnæana, 42), København 2003).

Håndskriftet Kiel, Universitätsbibliothek, S.H. 8A (fra ca. 1300) indeholder en komplet liturgi til passionsfesten og translationsfesten for St. Knud Lavard, og det er Michael Chesnutts hovedærinde at udgive denne tekst (kaldet K) i en kvasi-diplomatarisk udgave. Teksten er blevet udgivet adskillige gange tidligere, herunder også som faksimile, men først med Chesnutts udgave får vi nu endelig en fuldstændig tekstudgave, der samtidig følger håndskriftets rækkefølge. Desuden giver Chesnutt prisværdigt en engelsk oversættelse af lektionerne og responsorierne ved matutin som Appendix II. Det eneste, der så mangler at blive udgivet i sin helhed, er de melodier til liturgiens sangtekster, som håndskriftet også indeholder. En udgave af musikken forberedes af musikhistorikeren John Bergsægel, København. Chesnutt har løst sin opgave som udgiver af K forbilledligt. I

afsnittet »Editorial procedure« beskriver han omhyggeligt principperne for udgaven, og disse principper har han fulgt konsekvent. Ud over sin filologiske og palæografiske ballast har Chesnutt en solid liturghistorisk indsigt, som bl.a. viser sig i hans klare inddeling og nummerering af teksten i overensstemmelse med dens liturgiske elementer, endnu en gevinst i forhold til tidligere udgaver.

Dele af Knud Lavard-liturgien, i versioner der afviger i varierende grad fra K, er overleveret i andre håndskrifter og tidlige tryk, og hele dette materiale har Chesnutt ligeledes sammenlignet med K. I den fyldige »Introduction« (s. 3-76) sætter Chesnutt Knud Lavard-liturgien ind i dens historiske og liturghistoriske sammenhæng, beskriver håndskrifter og tryk og sammenfatter sine undersøgelser af deres indbyrdes forhold. Resultatet er en stofmættet syntese, der på mange punkter markerer et brud med traditionelle opfattelser af Knud Lavard-liturgiens baggrund, datering og historie. Chesnutts encyklopædiske viden præger overalt fremstillingen, og forskere, der af den ene eller den anden grund måtte være uenige med ham i nogle af hans konklusioner, får ikke nogen nem opgave, hvis de vil forsøge at gendrive ham.

Den seneste udgiver af (dele af) Knud Lavard-liturgien, M.Cl. Gertz, formulerede i sin indledning (*Vitae Sanctorum Danorum*, 1908-12, s. 172f.) det syn på tekstens baggrund og datering, som siden har vundet almindelig udbredelse: »Jeg antager altsaa, ligesom andre, at Skriftets Affattelsestid med Sikkerhed kan ansættes til det første Halvaar af Aaret 1170, (...) da man traf Forberedelserne til at fejre Kanonisationsfesten d. 25. Juni«. Desuden mener Gertz ud fra tekstens gennemgående stilkarakter at kunne slutte, at den var én mands værk, formodentlig en engelsk gejstlig der levede i Ringsted Kloster. Chesnutt derimod skelner skarpt mellem prosalektionerne og liturgiens sangtekster, der udgør en poetisk og fortælle-mæssig helhed. Prosalektionerne, som tilsammen danner »den anden levnedsskildring« af Knud Lavard (til forskel fra Robert af Elys første levnedsskildring fra 1134-37), mener Chesnutt er forfattet ca. 1180-1200 til en sækular liturgi uden for Ringsted og siden tilpasset Ringsted Klosters liturgi, mens den poetiske tekstcyklus og dens musik efter hans mening er forfattet engang i det 13. årh. i Ringsted.

Den bedste nutidige kender af Knud Lavard-liturgien ved siden af Chesnutt, John Bergsagel, har anmeldt Chesnutts udgave i det netop udkomne bind 32 af *Danish Yearbook of Musicology* (2004, s. 103-7). Bergsagel er generelt meget positiv over for udgaven, men skeptisk over for Chesnutts komplicerede teori om K-tekstens genese, ikke mindst idéen om at der bag K-tekstens monastisk organiserede prosalektioner skulle findes et sækularliturgisk organiseret forlæg. Bergsagel bruger en bred vifte af argumenter, men undlader at tage konkret stilling til de argumenter som Chesnutt henter fra sin kollation af tekstvarianter fra liturgiske tekster der stammer fra andre kirkelige centre end Ringsted, bl.a. nogle af de sækulære domkapitler. Bergsagel, der tidligere har påvist klar engelsk påvirkning på dele af versteksterne i Knud Lavard-liturgien, løfter heller ikke sløret for de nye indsigter, hans kommende udgave af sangteksterne og deres melodier givetvis vil bringe. Det bliver spændende at komplettere Chesnutts udgave med melodiudgaven, og dele af K-tekstens historie vil formodentlig først da kunne overskues helt.

Vi kan nære klippefast tillid til Chesnutts kollation af de versioner af Knud Lavard-liturgien, der findes ud over K-teksten, og som alle er sene, fra 15.-16. årh. Men nærværende anmelder har lidt vanskeligt ved at se at der er tvingende grunde til at antage, at nogle af disse tekster går tilbage til en version af prosalektionerne der er uafhængig af K og K's forlæg, således som Chesnutt gør. Disse liturgiske tekster udgør jo en åben overlevering med mulighed for kontamination og forandring. Men det er vanskeligt at pege på nøjagtigt hvor i argumentationen forbeholdene bør sættes ind. Som eksempel på et beslægtet problem, nemlig om det er muligt at sige noget om »den anden levnedsskildring«s forhold til den nu næsten fuldstændig tabte af Robert af Ely, skal det forsøges at vurdere en passage i K som Chesnutt bruger som eksempel på distance mellem prosalektionerne og Ringsted-miljøet. I K linje 722ff. fortælles om to præbendeindehavere (prebendarii) ved Maria-kirken i Ringsted, som lige efter at den myrdede Knud var blevet begravet i kirken og begyndte at udvirke mirakler, gjorde hvad de kunne for at modarbejde kulten. Chesnutt bemærker med rette (s. 55): »[The author's] distance from the centre of events is illustrated by the error of ascribing custody of the monastic church in Ringsted at a former time to two secular priests (cf. K 722 *duo preferunt prebendarij*)«. I sammenhæng hermed kunne man nævne et andet af Chesnutts eksempler (s. 56): »[The author's] failure to specify any of the miracles worked at the saint's grave also suggests that he was ignorant of the work of Robert of Ely, which would be remarkable had he actually been at Ringsted«. Nu er der det interessante ved netop Chesnutts to eksempler på distance, at det første kan relateres til en mirakelfortælling der muligvis ligefrem har en forbindelse til Roberts værk, eller i hvert fald sandsynligvis stammer netop fra Ringsted.

Gertz har i *Vitae Sanctorum Danorum* udgivet en lille samling Knud Lavard-mirakler, hvoraf mindst et par stykker, og muligvis flere, stammer fra Robert (jf. Gertz, s. 187). Det mirakel som må være forlæg for K 722-36, nr. 7 (s. 243), handler om to præster (duo presbiteri), tilhængere af kong Niels og Knuds morder Magnus, der hældte hundeurin på Knuds grav for at standse miraklerne. I K-teksten er det blevet til, at de »hastened to pollute the saint's grave by pouring on it the decoction of an unclean beast, hoping that this mischief might stop the miracles«. Mirakelfortællingen fortsætter så med at den ene præsts dødssyge søn meget mod faderens vilje søgte hjælp ved Knuds kilde og blev helbredt. K-teksten gør dette handlingsforløb til en abstrakt kamp mellem onde og gode kræfter. Når man har mirakelfortællingen ved hånden, kan K-forfatterens hårdhændede omformuleringsprocedure godt følges, mens det er umuligt at gå fra K tilbage til miraklet. Konklusionen må være at K-forfatteren havde Ringsted-nært stof, og muligvis ligefrem Robert, ved hånden, men på grund af sin trang til at gøre det konkrete abstrakt og tænke mest på den retoriske overflade omformer han dette stof til ukendelighed. Denne form for litterær aktivitet kan udøves overalt, og selv om forfatteren havde siddet i Ringsted, ville han ikke nødvendigvis have været mere lydhør over for stedets ånd. Om »presbiteri« er blevet til »prebendarii« ved misforståelse eller ved fejlskrivning er svært at sige.

Som det vil ses, har Chesnutt ambitiøst kastet sig ud i at rokke ved gamle dogmer og udnytte sit materiale fuldt ud til at opstille nye hypoteser. Denne holdning er forfriskende, og Chesnutt har nu foræret os en anledning til at tænke hele pro-

blemstillingen igennem igen. Det skylder vi ham lige så stor tak for som for at have produceret en fin tekstkritisk udgave af Knud Lavard-liturgien som er af blivende værdi.

Karsten Friis-Jensen

Jens Henrik Koudal: Folkeminder og dagliglivets kultur. Indføring i Dansk Folkemindesamlings arkiv. C.A. Reitzel, København 2004. 242 s., kr. 195.

I anledning af Dansk Folkemindesamlings 100-års jubilæum har arkivar, seniorforsker, dr.phil. Jens Henrik Koudal skrevet en indføring i Folkemindesamlingens arkiv. Eller rettere sagt arkiver, for der er tre: Håndskriftarkivet, Lydarkivet og Billedarkivet. I disse arkiver opbevares det materiale der gennem årene er tilgået institutionen eller danner basis for dens eksistens. Man kan også udtrykke det sådan at Dansk Folkemindesamling er en samling af samlinger, og at de tre arkiver kan ses som en første grovsortering af et mangefacetteret materiale. De tre arkiver var før i tiden fysisk adskilt, men forefindes nu alle på samme adresse, Christians Brygge 3, i »Fisken«, som også huser Kvininfo og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Bogens omslag er et flot farvefoto af »Fisken«, ganske vist set fra Sprog- og Litteraturselskabets del af huset, men det gør det jo ikke ringere.

Bogens hovedformål er at skabe overblik over hele Folkemindesamlingens arkivstof, hvad der i sig selv er fortjenstfuldt, idet det er første gang der foreligger en samlet, om end ikke 100% udtømmende beskrivelse af samlingens dele, kategoriseringen af dem og hvordan man finder frem til dem. Efter et forord og en vejledning i brug af bogen leveres først et rids over Dansk Folkemindesamlings historie. Dernæst gennemgås i bogens mest omfangsrige kapitel Håndskriftarkivet efterfulgt af kapitlerne om Lydarkivet og Billedarkivet. Bogen slutter med en fortegnelse over Folkemindesamlingens faglige personale 1904-2004 og til allersidst noter.

Det store kapitel, »Håndskriftarkivet« indledes med en praktisk indføring i registreringen af materialet. Kapitlet er derefter opdelt i de to hovedafsnit »Danmark« og »Udlandet (Færøerne, Grønland, resten af verden)«. Afsnittet »Danmark« begynder med en præsentation af de fire pionerer inden for folkemindesamlingen, Svend Grundtvig, Axel Olrik, H.F. Feilberg og Evald Tang Kristensen og deres samlinger. Resten af afsnittet er helliget gennemgangen af de ti emnegrupper det danske materiale er inddelt i. Af disse emnegrupper kan nævnes følgende fem som må formodes at interessere læserne af *Danske Studier* i særlig grad: »Eventyr, sagn og andre fortællinger«, »Remser, ordsprog og gåder«, »Viser, sange og sanglege«, »Erindringer, dagbøger og andet selvbiografisk stof«, »Lokal- og kulturhistorie i øvrigt«.

Til redegørelsen for hver enkelt emnegruppe hører dels en kortfattet og præcis indledning med bl.a. definition af emnegruppen, dels en oversigt over vigtige samlinger inden for emnet samt en fortegnelse over de registre og håndbøger der

kan anvendes i arbejdet med det. Der er naturligvis tale om en del overlapninger mht. både samlinger og registre, men man må være taknemmelig for at de pædagogiske hensyn har vejet tungere end sparehensyn.

Stoffet i disse emnegrupper kan minde filologer og litteraturforskere om deres forskningsområders forankring i den folkelige, anonyme kultur. Ja, Københavns Universitets institutter (eller nu afdelinger) for dansk dialektforskning og navneforskning kan ligefrem tænke på Dansk Folkemindesamling som det sted hvor deres vugge stod. Man bliver også mindet om at der i Dansk Folkemindesamling ligger meget materiale som andre end folkemindeforskere kan have glæde af, fx DFS 1953/2. Jens Olsen fra Træløse: Soldaterbreve fra Treårskrigen m.m., som bl.a. indeholder skrivebøger fra skolen 1836-37, jf. Vibeke Sandersens disputats, *Jeg skriver dig til for at lade dig vide*, anmeldt i *Danske Studier* 2004 s. 183-190.

Kapitlet »Lydarkivet« er inddelt i to hovedafsnit, »Sang og musik« og »Folklore«. »Sang og musik« er videre inddelt i tre geografisk baserede underafsnit »Danmark og Færøerne«, »Øvrige Europa« og »Verden uden for Europa«. Disse afsnit er forsynet med beskrivende indledninger og fortegnelser over relevante samlinger, registre og håndbøger. Under »Folklore« gemmer sig lydoptagelser af folk der fortæller historier og sagn m.m. fra forskellige egne af landet. Også dette materiale appellerer til andre end folkemindeforskerne, for det er jo ikke alene det folk fortæller der er interessant, det er jo også måden, altså, det bliver fortalt på.

Kapitlet »Billedarkivet« er inddelt i afsnit bestemt af billedmediet. Der er dels »Billeder«, dels »Mikrofilm«, »Film« og »Video« med tilhørende indledninger og fortegnelser over (udvalgte) samlinger, registre og publikationer.

Jens Henrik Koudal har virkelig gjort en god gerning med sit omhyggelige udredningsarbejde, både over for Folkemindesamlingens nuværende brugere og over for potentielle nye brugere. Det er fint at markere et 100-års jubilæum med en oversigt der både skuer tilbage og peger frem. Bredden og mangfoldigheden i Dansk Folkemindesamlings arkiver fremgår tydeligt af bogen, og det betones på en velgørende usentimental måde at institutionens berettigelse som dokumentationscentral for den folkelige danskheds historie må ses i lyset af at »den såkaldte professionalisering inden for historiefaget på universitetet og de store statslige arkiver« på et tidspunkt »indsnævrede fagfeltet til særligt at handle om statshistorie og politisk begivenhedshistorie«.

Else Bojsen